

Globalisering en Ontwikkeling

De rol en betekenis van religie

Symposium met leden van de SER
26 september 2008

Plenair afsluitend deel

1. Impressies vanuit de werkgroepen

De 'woordvoerders' van de vier werkgroepen vatten de discussies in hun werkgroepen samen. De integrale verslagen kunnen desgewenst opgevraagd worden bij het secretariaat van het KCRO.

Werkgroep 1: welvaartsverdeling

De werkgroep concentreerde zich op de vraag hoe de kansen die globalisering biedt vergroot en de risico's van globalisering verkleind kunnen worden. Een aandachtspunt was of het in deze tijd van globalisering nog mogelijk is om de verschillende bestuurslagen (locaal tot mondiaal) te scheiden. Daarbij komt dat economische belangen & waarden veelal voorrang krijgen boven sociaal-culturele en politieke belangen & waarden. Tegen de achtergrond van het klimaatvraagstuk kwam in deze werkgroep ook de kwestie van grenzen aan de groei ter sprake.

Werkgroep 2: duurzaamheid

De werkgroep constateerde een behoefte aan een meer geïntegreerde visie op duurzame ontwikkeling. Deze visie heeft twee kernen: de lange termijn (komende generaties, hun mogelijke behoeftes en aspiraties) en de gedeelde ervaring van mondiale problemen (kwetsbaarheid). Religie en levensbeschouwing kunnen bijdragen aan een gemeenschappelijke aanpak. De markt heeft binnen een dergelijke strategie een belangrijke rol, mits deze een andere morele en institutionele basis krijgt.

Werkgroep 3: arbeidsverdeling

De werkgroep pleit wel voor de ondersteuning van lokale financiële en sociale vangnetten. Bij de *countervailing powers* wijst men vanuit deze werkgroep ook naar de informele economie en de actoren die zich daar bewegen. In de werkgroep is ook gesproken over de kenniseconomie, de hoge waardering van (academische) kennis, kennismigratie etc. Tenslotte kwam ook het thema levensstijl aan de orde, inclusief de dilemma's.

Werkgroep 4: visies op welvaart

De werkgroep onderschrijft de stelling dat visies op het goede leven mede bepalend zijn voor de visies op globalisering. Pluraliteit vertaalt zich zowel in het bestaan van verschillende visies op de menselijke verantwoordelijkheid als door complementariteit: economen kunnen leren van religieus en ethisch gedragen (en andersom?). Religie en levensbeschouwing zijn nauw verbonden met visies op het goede leven.

2. Plenair gesprek

- Een punt van gesprek betrof de beleidsruimte die regeringen van ontwikkelingslanden hebben. Daarbij werd vanuit ICCO o.a. gewezen op het EPA dossier en het vlees dossier. ICCO is van mening dat daaruit blijkt dat de beleidsruimte voor ontwikkelingslanden minimaal is. Daar tegenover stelde een ambtenaar van EZ de vraag wat de Europese Unie in relatie tot ontwikkelingslanden nu echt afdwingt. De betreffende regeringen maken hun eigen keuzes, in relatie tot bijvoorbeeld prijsdilemma's (producenten versus consumenten). Op sector niveau is er geen dwang. Vanuit de SER wordt betoogd dat EPA's voldoende ruimte bieden aan regeringen van ontwikkelingslanden. Regeringen van ontwikkelingslanden

handelen niet altijd in het belang van hun bevolking. Meer marktbescherming remt de wenselijke exportdiversificatie.

- Twee andere deelnemers pleiten voor een mensenrechtenbenadering. De eerste zou graag zien dat de sociale en economische mensenrechten tot op het laagste niveau afdwingbaar worden. Hij verbindt dit met het katholieke subsidiariteitsbeginsel. De tweede stelt voor om het proces van globalisering te plaatsen binnen het brede kader van de mensenrechten.
- René Grotenhuis wijst er op dat we niet meer kunnen spreken over arme landen; het gaat om *pockets of poverty* binnen alle landen. De uitdaging is om de *countervailing powers* een institutioneel kader te geven.
- Tenslotte legt een deelnemer de vraag in het midden wat nu het religieuze perspectief in deze discussie is. Noties als menswaardigheid, visies op het goede leven, *the common good*, *the global commons*, *public goods* en wellicht de 3 of 4 P's (People, Profit, Planet en Pneuma) raken hier wel aan. Maar hoe verbinden we deze met de concrete politieke en economische vragen? Hoe kunnen we bijdragen aan nieuwe verbindingen tussen economie en moraal? Hierbij werd ook verwezen naar een artikel van Coen Teulings (CPB) in de Volkskrant van 2 februari 2008.

3. Waarnemingen door prof. dr. J. J. Graafland¹

Johan Graafland spreekt zijn waardering uit voor de brede analyse van het SER advies. Het brede welvaartsbegrip verbindt de drie dimensies, dus de sociale, de economische en de ecologische dimensie (people, profit/prosperity en planet). Het brede welvaartsbegrip is bovendien zowel aansprekend en praktisch. De vertaalslag naar het beleid is met dit begrip ook goed te maken. Maar dit gezegd hebbende, legt Graafland de vraag in het midden wat de fundering is van het brede welvaartsbegrip. Hij wil daar aan het slot van dit symposium enkele kanttekeningen bij plaatsen.

Zijn eerste punt betreft de weging van de drie dimensies. Het advies lijkt sterk ingegeven door het zogenoemde win-win perspectief, dus dat het mogelijk is om gelijktijdig op de drie dimensies vooruitgang te boeken. Maar als dit perspectief werkelijk van toepassing zou zijn, dan zou een economisch welvaartsbegrip voldoende zijn geweest. Blijkbaar – en terecht – is de SER toch niet geheel overtuigd van dat win-win perspectief. Graafland ziet ook in het advies spanningen die een nadere uitwerking behoeven:

- Een spanning tussen de ecologische waarden ('planet') en het vertrouwen in het marktmechanisme (bevordering concurrentie). Hoe om te gaan met een situatie waarbij de onderlinge concurrentiestrijd leidt tot schade aan ecologische waarden?
- Een spanning tussen de beleden solidariteit met de allerarmsten en de keuze voor het binnen randvoorwaarden ruim baan geven aan het marktmechanisme. Juist de landen die economisch gezien wat sterker staan en juist de mensen die de *capabilities* hebben, zullen profiteren van het marktmechanisme. Juist de armsten staan min of meer buiten spel; zij profiteren hoogstens indirect.

Zijn tweede punt is dat het advies veel vertrouwen in de markt uitstraalt. Graafland heeft de indruk dat in het SER advies wat selectief is omgegaan met de vele literatuur die verschenen is. Zijn waarneming is dat de literatuur over de welvaartseffecten van de WTO veel onzekerheden bevat. In het verlengde daarvan merkt Graafland op dat veel literatuur zich uitsluitend richt op de welvaartseffecten van (meer) marktwerking. Het zou ook interessant zijn om na te gaan wat de markt met mensen doet, met hun deugden, hun visies op het goede leven en/of met het sociale en culturele kapitaal van de samenleving. Bovendien leidt de sterke focus op de markt en haar effecten tot een blinde vlek voor andere factoren die van invloed zijn op de welvaart van mensen.

Zijn derde punt betreft de regionale component van welvaartsontwikkeling. Uit studies van de Wereldbank komt naar voren dat een relatief rijk land binnen een overigens arme regio neigt dat het afglijden naar hetzelfde niveau als de regio, terwijl een relatief arm land binnen een overigens rijke regio juist neigt tot opklimmen. Het SER advies besteedt helaas geen aandacht aan dit verschijnsel.

Tenslotte merkt Graafland op dat het advies weinig nieuwe elementen bevat. Het bevat een schat aan informatie, het gaat uitvoerig in op allerlei bestaande initiatieven, maar het mist een aanzet voor een nieuwe doorbraak.

¹ macro-econoom, ethicus en theoloog, professor Economie, onderneming en ethiek aan de Universiteit van Tilburg